

ROOMS-KATHOLIEKE BISSCHOPPENCONFERENTIE

BISSCHOPPELIJKE VASTENBRIEF

Dierbare zusters en broeders in Christus,

Een financiële en economische crisis domineert de laatste maanden het nieuws en leidt tot sombere toekomstvoorspellingen en gevoelens van onzekerheid. Ook wij maken ons zorgen en wellicht vraagt u zich af hoe zeker uw baan is en hoe veilig uw geld. In deze Vastenbrief willen wij naar aanleiding van de crisis verder met U nadenken. In de Vastentijd gaan we op weg naar Pasen. Dit is bij uitstek een gelegenheid om ons in het licht van Jezus' weg van kruis en opstanding te bezinnen op ons christen-zijn in de wereld van vandaag. De financiële en economische crisis stelt ons daarbij voor de vraag, wat ons drijft in ons leven, waarop we ons vertrouwen stellen. In de Heilige Schrift heeft crisis ook een positieve betekenis, ze geeft een gelegenheid om tot verheldering en inkeer te komen. Wat betekent voor ons de weg van inkeer en vernieuwing, waartoe de Kerk ons deze vastenperiode oproept?

Eerst kort over de crisis zelf. Er zijn verschillende oorzaken aangewezen voor de crisis op de financiële markten en in de economie. Duidelijk is dat er in het bankwezen onvoldoende gecontroleerde geldstromen ontstonden. Daarnaast viel de speculatiedrift op de beurs en een gerichtheid op kortetermijnwinsten op. De waarde van de aandelen stond vaak (ten positieve en ten negatieve) niet meer in verhouding tot de reële waarde van de bedrijven, door wie ze uitgegeven waren. Er is ook gewezen op een enorme overconsumptie, deels gefinancierd met geleend geld, dat niet gedekt was. Overheden subsidieerden in bepaalde gevallen het maken van schulden, om de markt gaande te houden. Al deze en waarschijnlijk nog vele andere factoren hebben een rol gespeeld.

De precieze opsomming en weging van de factoren is niet ons specialisme. In deze brief denken wij na over de omgang met geld en goed in het licht van het Evangelie en vragen we ons af wat dit betekent voor de omgang met geld en bezit. Want de financiële crisis is niet zomaar een groot en anoniem gebeuren, waar we onmachtig en willoos tegenover staan. De overheden hebben een verantwoordelijkheid om zeker in een globaliserende wereld in internationale samenwerking tot een gemeenschappelijke aanpak van de problemen te komen, die gebaseerd is op morele uitgangspunten. Wereldwijd is er behoefte aan een maatschappelijke ordening die bij mensen vertrouwen wekt. Maar ook voor ieder persoonlijk geldt, dat we een eigen verantwoordelijkheid voor geld en goed hebben en de crisis is ook een gelegenheid om ons op ons eigen handelen te bezinnen.

De Kerk wijst in dat verband op de sociale waarde die geld en bezit hebben.¹ Daarmee is de verdeling van geld en goed al direct een kwestie van gerechtigheid, ook wereldwijd. Ook in een tijd van crisis vraagt dat in het bijzonder om aandacht voor en solidariteit met die delen van de wereld, waar mensen al zo lang lijden onder armoede en ook nu het zwaarst beproefd worden. We leven

¹ Catechismus van de Katholieke Kerk, nr. 2404

niet alleen en we leven niet voor onszelf alleen. De Heer roept ons, ook als samenleving, in Zijn Naam zorg te dragen voor onze naaste. Zo zijn wij geen eigenaren, maar beheerders van de goederen, die wij bezitten.

Geld en vermogen: Goed of Mammon?

In het evangelie wordt geld en bezit vaak de Mammon genoemd. Dat woord heeft dan een negatieve klank: geld als een soort god, of beter een afgod. Geld en goed zijn natuurlijk niet goddelijk; het zijn gewone aardse zaken. Op zich is geld een eenvoudig instrument in de handen van de mensen, om het ruilen te vergemakkelijken. Jezus behandelt het soms ook als zodanig, bijvoorbeeld als Hem een munt van het Romeinse Rijk getoond wordt. Hij kijkt naar de beeldenaar van de keizer en merkt slechts op: "Geef aan de keizer, wat van de keizer is, maar aan God, wat van God is." (Mt.22,21; Mc.12,17; Lc.20,25). Maar in de praktijk van ons leven blijft het niet bij deze basale betekenis van geld en bezit, geld en goed krijgen er een eigen glans. We ontleen er status aan. We voelen ons er veilig (of onveilig) door. Zo laten geld en bezit zien dat ons leven geen neutraal terrein is. Mits goed gebruikt kan geld een grote bijdrage leveren aan het tot stand brengen van een menselijke samenleving. Problemen ontstaan waar wij mensen ten aanzien van geld een verkeerde houding aannemen door er een doel, een absolute waarde, van te maken. Dan wordt geld een afgod, een Mammon.

Een eenvoudig en positief gebruik van geld, zonder dat het Mammon wordt, veronderstelt een grote vrijheid bij de mensen. En met die vrijheid bedoelen we hier niet allereerst keuzevrijheid, maar vrijheid van angst, vrijheid tot liefde. Zonder angst in liefde en vertrouwen leven, dat is de ware vrijheid. Die vrijheid is echter niet vanzelf gegeven met dat we er zijn. In onze wereld stuiten we samen op zonde en kwaad bij anderen en bij onszelf. In het dagelijkse leven blijken geld en goed telkens weer Mammon, die ons gemakkelijk verleiden tot egoïsme en ons afhouden van een leven dat vrij is voor God en onze naaste. Niet voor niets noemt de Schrift de godsvrucht een groot gewin, maar de geldzucht de wortel van alle kwaad (vgl. 1 Tim.6, 3 -11).

Mammon: de schijn van macht, de macht van de schijn

Als de Mammon op de troon zit, dreigen de instrumenten, die de mens aanwendt om het financiële verkeer te beheersen, in het gebruik als het ware aan onze heerschappij te ontsnappen en ons te gaan overheersen. De vrijheid keert zich dan tegen ons en de mens wordt de slaaf van zijn vermogens en instrumenten. Hij lijkt op de bekende tovenaarsleerling, die wel de formules kent om dingen in gang te zetten, maar niet om ze te stoppen. Angst kan dan gemakkelijk vat op ons krijgen, zeker als er paniek uitbreekt. Ook de omgang met materiële goederen kan zo uitwerken. We sparen om veilig te zijn, later. In het rijke Noorden gaat meer geld dan ooit om aan het verzekeren van lijf en goed. Daaruit blijkt een verlangen naar zekerheid, maar verhullen we misschien niet juist ook angst voor onzekerheid? Geld belooft veiligheid, maar het kan die niet bieden: hoe zou een dood iets ons absolute zekerheid en vertrouwen kunnen bieden?

Het lijkt wel alsof we de macht van het geld als een ballon opblazen. Deze macht heeft tegelijk iets van schijn en iets van realiteit. De macht is reëel: de crisis bij de banken en de koerswisselingen in New York, Tokio of Amsterdam betekenen nog meer werkloosheid en honger in veel arme landen. Dichterbij huis merken wij ook de gevolgen. De opgeblazen ballon is echter tegelijk ook kwetsbaar. Afgoden zijn niets waard, ze blijken slechts een schijn van macht te bezitten. Het is als met zoveel,

dat ons imponeert: we zijn er bang voor, maar als we ons over onze angst heen zetten, vragen we ons naderhand af, waar we eigenlijk bang voor zijn geweest.

Omdat geld als Mammon een afgod is, zegt het evangelie, dat we niet God en de Mammon tegelijk kunnen dienen (Mt.6,24; Lc.16,13). De Mammon dienen is een vorm van ongelof. Ook dit (on)gelof heeft zijn fundamentalisme. We wijzen op het idee dat alles koopwaar moet worden of anders gezegd: dat marktwerking op alle gebieden van het leven vooruitgang zou brengen. Wie de Mammon dient, leeft niet met open handen, durft het waagstuk van het leven niet aan in vertrouwen op Gods liefde.

Bezinning vanuit het Evangelie

Maar hoe komen we in een tijd van crisis tot een goede omgang met geld en goed? Hoe worden we bevrijd van een overbezorgd leven, waar vinden we een basis voor een leven in vertrouwen? De crisis die wij om ons heen zien is reëel en voor de problemen die de crisis oproept, moeten we ons hoofd niet in het zand steken. Ook het Evangelie vraagt dat niet van ons. In het evangelie van deze zondag zien we hoe Jezus door de Geest naar de woestijn wordt gedreven. Veertig dagen brengt hij in de woestijn door, terwijl Hij door de satan op de proef wordt gesteld. De Geest brengt Jezus dus niet in een soort ideale situatie, een rustige retraite, maar confronteert hem met de realiteit van het kwaad. Jezus deelt ons menszijn, deelt ook in de bekeringen en de lasten van ons leven, om 'onzentwil is Hij arm geworden' (vgl. 2 Kor.8,9). Dat kan ons kracht geven als we ons zorgen maken, als we vrezen voor onze baan, ons huis, onze toekomst.

Jezus houdt de beproeving uit, Hij zoekt erin wat de wil is van zijn hemelse Vader. Daaraan geeft Hij zich over, zelfs als dat voor Hem straks de dood betekent. Zo ontrooft Jezus de machten van het kwaad en toont Hij ons de ware vrijheid. Een vrijheid die niet egoïstisch om zichzelf draait, maar die vrij is voor God en de naaste. Dat is geen gemakkelijke oplossing voor al onze vragen, maar het wijst ons wel een richting. Jezus wijst ons op het menszijn waarvoor wij bedoeld zijn. Bij deze Jezus van Nazareth, van wie we geloven dat Hij de Christus is, zoeken wij antwoord en vertrouwen. Jezus is Gods liefde voor ons in persoon en door ons menszijn te delen laat Hij ons ook delen in Gods liefde. Wendt U tot Hem, bidt Hem om Zijn Geest. Dan zal Uw hart geopend worden.

De gave van de zorgeloosheid

Wanneer we zo vrij worden voor God en onze naaste, kan ons leven iets van de zorgeloosheid en het vertrouwen krijgen waarover Jezus spreekt in de Bergrede. De zorgeloosheid van het evangelie is geen slordigheid of nonchalance. Een evangelisch-zorgeloos mens kan dingen nuchter en zakelijk plannen. Het gaat hier om de bevrijding van een overbezorgd leven, die ontstaat waar eerst het Koninkrijk van God en zijn gerechtigheid gezocht wordt (Mt.6,33; Lc.12,31). Jezus vergelijkt zo'n leven met de vrijheid van de vogels in de lucht: ze zaaien niet en maaien niet en hopen niet op in schuren (Mt.6,26). Deze zorgeloosheid is ook niet het gearriveerde gevoel van wie de schapjes op het droge meent te hebben. Dat kan gemakkelijk samengaan met grote geestelijke leegte en de dwang van het moeten genieten. Nee, het is de zorgeloosheid die het gevaar kent dat de zorg voor het Koninkrijk van God het leven kan kosten. Zelfs dan geldt dat wie God vertrouwt, zijn leven in Diens handen mag leggen. Wie in deze zorgeloosheid leeft, kan de gifangel uit de Mammon halen, kan met de Mammon vrienden maken (Lc.16,9). Maar dan zijn geld en vermogen juist geen Mammon meer.

Wie voorbeelden van deze zorgeloosheid meemaakt bij mensen uit de omgeving of erover leest in de levens van heiligen, Franciscus bijvoorbeeld, gaat er bijna vanzelf naar verlangen. Maar wie het gekregen heeft, weet ook, dat het geen vanzelfsprekend bezit is. Daarom wordt van ons strijd gevraagd: het gevaar in het gezicht zien en er niet voor vluchten. We hoorden in het evangelie van vandaag hoe de Geest Jezus naar de woestijn dreef, waar Hij door de demonen bezocht werd. "Hij verbleef bij de wilde dieren", staat er (Mc.1,13). Jezus heeft de wilde dieren in het gelaat gekeken en is niet gevlucht.

Veertigdagentijd: het centrum zoeken

De kerk nodigt ons uit om ons voor te bereiden op het feest van Pasen door met Jezus de woestijn in te gaan door gebed, vasten en het geven van aalmoezen. Zo worden wij aangespoord de barmhartigheid en zorg van God voor ons opnieuw te ontdekken, zodat wij van onze kant ook barmhartiger en zorgzamer worden jegens onze naasten.

Wij raden iedereen aan, in deze tijd ook zelf te vasten. We vasten door te minderen in het gebruik van spijs en drank, maar in onze tijd is het goed het vasten ook te betrekken op typische kenmerken van onze moderne tijd als ons koopgedrag of ons gebruik van televisie en internet. Men zal ontdekken dat men vrijer ademhaalt, wanneer de dwang van luxe en overdaad doorbroken wordt. Reeds de alledaagse ervaring leert, dat vasten wakkerder, waakzamer maakt.

Maar de betekenis van het vasten gaat dieper, het helpt ons als Jezus in de woestijn Gods wil met ons leven te ontdekken. De wil van de Vader te doen, noemt Jezus het "ware voedsel" (Joh. 4,34).² Vasten is zo een goede gezelschap van gebed en meditatie, sterkt ons in de strijd tegen slechte neigingen en zonde, maakt ons vrij voor God. Vasten maakt ons daarnaast vrij voor onze naaste, richt onze aandacht op gemeenschap. Het is dan ook een goed gebruik, om wat we door te vasten besparen te delen met de armen. Vasten maakt solidair met wie uit nood hongert.

Wij bidden God, mede op voorspraak van de Moeder Gods, de Maagd Maria, dat deze veertigdagentijd ons leven ook met betrekking tot onze bezittingen op goede orde brengt. Dat we zo, bevrijd van zorg en angst, op staan tot het ware leven in Christus, het Paasleven!

De bisschoppen van Nederland

Mgr. A.H. van Luyn s.d.b., voorzitter van de Nederlandse Bisschoppenconferentie en bisschop van Rotterdam

Mgr. W.J. Eijk, aartsbisschop van Utrecht

Mgr. J.G.M. van Burgsteden s.s.s., hulpbisschop van Haarlem – Amsterdam

Mgr. E.J. de Jong, hulpbisschop van Roermond

Mgr. J.H.J. van den Hende, bisschop van Breda

Mgr. A.L.M. Hurkmans, bisschop van 's-Hertogenbosch

Mgr. G.J.N. de Korte, bisschop van Groningen – Leeuwarden

Mgr. J.M. Punt, bisschop van Haarlem - Amsterdam

Mgr. F.J.M. Wiertz, bisschop van Roermond

² Vgl. De Vastenboodschap van paus Benedictus XVI voor dit jaar. De paus wijdde zijn vastenmeditatie aan de praktijk van het vasten, zijn overweging helpt ook de geestelijke betekenis van het vasten dieper te leren verstaan.